

Užití biblických citací při určování lokalit v Harantově cestopisu

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice

Studijní obory: 7504R269 – Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
7507R036 – Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: Šárka Skalská

Vedoucí práce: Mgr. Marek Janosik-Bielski

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Šárka Skalská
Osobní číslo: P12000584
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obory: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: Užití biblických citací při určování lokalit v Harantově cestopisu
Zadávající katedra: Katedra českého jazyka a literatury

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem DP je rozbor textu Harantova cestopisu z hlediska motivického se zaměřením na způsob práce s biblickými citacemi v souvislosti s určováním lokalit.

Metody: analýza, komparace, interpretace.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Harant, Kryštof: Cesta do Země Svaté a do Egypta, díl 1 a 2. Praha: František Řivnáč, 1854.

Koldinská, Marie: Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic : cesta intelektuála k popravišti. Praha, 2004.

Písmo svaté Starého i Nového zákona. Praha, 1892.(Bible Kralická)

Racek, Jan: Kryštof Harant z Polžic a jeho doba. 1, 2 a 3 díl. Brno, 1970.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Marek Janosik-Bielski

Katedra českého jazyka a literatury

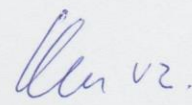
Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2015**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

prof. PhDr. Oldřich Uličný, DrSc.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2014

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych především chtěla poděkovat Mgr. Marku Janosikovi-Bielskému za cenné rady, připomínky a trpělivost při vedení mé bakalářské práce.

Dále bych chtěla poděkovat své rodině za pomoc a podporu během studia.

Anotace:

Cílem této bakalářské práce je vyhledat v cestopisu biblické citace, které Kryštof Harant používá při bližším určování místa. Práce se primárně zaměřuje na komparaci užitých citací s citacemi z Kralické bible, dále se zaměřuje na jejich lokační umístění a na případné nesrovnalosti vycházející z komparace nebo ze špatného citování. Práce se dále soustředí na souhrn Harantova života, na cestu do Svaté země a na použití jiných citačních zdrojů.

Klíčová slova: Kralická bible, Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic, cestopis, citace, parafráze

Annotation:

The aim of this bachelor thesis is to search for biblical quotations in Harant's travelogue, which are used for closer determination of visited places. The thesis is mainly focused on comparison of those quotations with quotations from the Kralice Bible. The thesis is also focused on a local position of quotations and on any discrepancies based on comparison or the wrong quotation. The thesis is secondary focused on a short introduction of Harant's life, on his journey to the Holy Land and on usage of other types and sources of quotations.

Key words: The Kralice Bible, Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic, a travelogue, quotes, paraphrases

Obsah

Úvod.....	8
TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1. Život Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdruzic	9
2. Cestopis	12
3. Citace v cestopisu	16
4. Citace terminologie.....	18
PRAKTICKÁ ČÁST.....	19
5. Citace se správným zařazením	19
5.1 Citace doslovné.....	19
5.2 Parafráze	22
6. Citace se špatným zařazením.....	27
7. Citace bez zařazení	30
8. Špatný údaj v citaci	33
Závěr.....	36
Seznam použité literatury.....	38

Úvod

Bakalářská práce se soustředí zejména na porovnání citátů a parafrází, které použil Kryštof Harant ve svém cestopisu, s citáty z Kralické bible. V tomto Harantově dvousvazkovém díle je nespočetné množství citací a parafrází od biblických po citace z historických či přírodovědných knih, nás ale budou primárně zajímat citace, které nějakým způsobem přibližují a upřesňují místo, které při svém putování Harant navštívil.

Výchozím dílem pro tuto práci bude mimo cestopisu Kralická bible. Ta vycházela od roku 1579 až do roku 1593 v šesti dílech a poté vydali i jednu jednosvazkovou v roce 1596. V roce 1613 vychází znovu jako jednosvazkové dílo (Ottův slovník naučný, 1991, s. 41). Cestopis vyšel až v roce 1608 (Ottův slovník naučný, 1997, s. 877). Pro komparaci je použita jednodílná Bible z roku 1613 a cestopis z let 1854 a 1855, kdy byl znovu vydán Karlem Jaromírem Erbenem v kommissí Františka Řivnáče.

Vyhledané citace a příklady z nich jsou rozděleny do několika kapitol, podle toho, jak citace koresponduje s originálem z Kralické bible. Dozvíme se tedy, jestli byl Harant při citování přesný, či občas chyboval. Cestopis totiž vznikl až po jeho návratu z cesty a pouze z poznámek, které si cestou zapsal. Na druhou stranu měl ale na Pecce při psaní po ruce jistě mnoho citovaných svazků, proto by se správně žádné chyby dopustit neměl.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí. První část je teoretická a zabývá se Harantovým životem, souhrnem jeho cesty do Svaté země a Egypta a také se zabývá kromě biblických citací i citacemi jiného druhu, například z historických či přírodovědných knih. Závěr teoretické části je věnován obecné terminologii a správnému používání citací a parafrází. Druhá část je praktická a zabývá se citacemi, které Harant použil při bližším určování a specifikování místa, a jsou porovnány s Kralickou biblí. Následně jsou zařazeny do kapitol tak, jak se liší či neliší od originálu.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Život Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdružic

Český šlechtic Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic se narodil pravděpodobně roku 1564 ve vsi Klenové v Jižních Čechách, konkrétně na hradě Klenová, otci Jiřímu Harantovi a jeho čtvrté manželce Marjaně Anně z Janovic. Vzdělání se mu dostalo jako každému synovi nižšího šlechtice. Buď byl spolu se svými sourozenci učen domácím učitelem, nebo studoval na škole, pravděpodobně v Plzni (Racek, 1972, s. 14). V roce 1576 Kryštof odchází do Innsbrucku v Tyrolsku, aby zastával funkci pážete ve službách arciknížete Ferdinanda II. (Racek, 1972, s. 15). Velkolepost kulturního prostředí na dvoře zámku Ambras jistě zajistila Kryštofovi Harantovi vzory k jeho budoucímu životnímu stylu (Racek, 1972, s. 18). Rozšířil zde své vzdělání v jazycích, literatuře, výtvarném umění, dějinách, zeměpisu, kosmografii a v politických vědách. Největšího vzdělání tu ale nejspíše dosáhl v hudbě. Naučil se znamenitě šermovat, užívat zbraně, jezdit na koni, plavat a lovit. Všechny tyto požadavky a představy kladené na všestranně vzdělaného renesančního šlechtice Kryštof Harant zvládnul naplnit (Racek, 1972, s. 19).

Kryštof Harant se vrací do Čech v roce 1585, pravděpodobně kvůli smrti svého otce, aby se zde ujal povinností souvisejících s vedením části panství, které mu bylo určeno k opatrování. Ostatní části panství byly rozděleny mezi ostatní bratry: Adama, Jindřicha a Jana Jiřího (Racek, 1972, s. 20).

Se svojí první manželkou Evou Kateřinou Černínovou z Chudenic se oženil roku 1588. Ta mu porodila dvě děti: chlapce Viléma a dívku Lidmilu Kateřinu. Obě děti ale ve velmi brzkém věku zemřely v Plzni. Roku 1593 vypukla válka mezi císařem Rudolfem II. a Turky. Kryštof Harant se zúčastnil válečných tažení a velel oddílu českých vojsk. Císaři se v poli osvědčil velice dobře, projevil vůdčí schopnosti a vojenský talent. Po návratu z tažení se vrátil do Čech, kde mu nedlouho poté zemřela jeho první žena (Racek, 1972, s. 21).

Po smrti své ženy se Kryštof Harant rozhodl, že podnikne cestu do Svaté země. Svěřil tedy své dvě dosud žijící děti jejich tetě z matčiny strany, paní Lidmile

Kateřině Markvartové z Hrádku, která bydlela v Plzni. O jeho dobrodružné cestě se dozvíme v další kapitole (Racek, 1972, s. 22).

Po jeho návratu domů mu roku 1599 zemřely obě děti v důsledku moru. Aby unikl této zkáze i on, odstěhoval se do Plzně a stejně tak učinil i dvůr Rudolfa II. Císař si od Kryštofa Haranta nechal vyprávět o jeho cestě do Svaté země a udělil mu titul tajného rady. Později byl dokonce přijat za císařského komorníka nad stříbrem a byly mu svěřeny klíče od pokojů nemocného císaře. Díky těmto privilegiím se roku 1603 oženil s vdovou po rytíři, paní Barborou Škopkovou. Byl to sňatek založený pouze na hmotném zajištění. Tímto sňatkem získal Kryštof Harant půlku Pecky. Na přímluvu samotného císaře Rudolfa II. byl roku 1603 povýšen do panského stavu. Manželka Barbora mu porodila rok po svatbě dceru Rozinu Alžbětu, při druhém porodu o tři roky později ale zemřela i s dítětem (Racek, 1972, s. 25–29).

Roku 1609 se tedy oženil po třetí a naposledy, a to s Annou Salomenou Hradištskou z Hořovic a na Vildštejně. Ta mu porodila syny jménem Jan Vilém, Leopold Jiří a Václav Rudolf a jedinou dceru Sybilu (Racek, 1972, s. 32).

Roku 1611 císař Rudolf II. abdikuje a přenechává korunu svému bratrovi Matyášovi. Harant i nadále zůstává ve službách dvorního komorníka, ale když byl propuštěn ze služeb dvorního rady, odchází z Prahy na Pecku. Zde strávil Harant nejplodnější a nejlepší léta svého života při tvorbě hudebních děl, z kterých se dochovalo jen několik velmi vzácných kousků (Racek, 1972, s. 37–42).

Ke zlomu v Harantově životě došlo asi někdy kolem let 1615-1618 a to když se rozhodl přestoupit z katolictví k evangelické víře. Proč takto učinil, nám není známo (Koldinská, 2004, s. 324).

V roce 1618 se rozpoutalo povstání českých stavů, které Kryštof Harant nejprve podporoval pouze morálně a finančně. Až v roce 1619 se k povstání připojil, a to když obléhali Vídeň. Kryštof Harant stál v čele dělostřelců a dokonce i podle rozkazu ostřeloval císařský hrad. Obléhání skončilo neúspěchem a stavové byli nuceni se stáhnout. Na dalším zasedání českých stavů bylo rozhodnuto, že současný český král a císař Ferdinand II. bude sesazen a nahrazen falckým kurfiřtem Fridrichem. Přijetím jmenování královského dvorního, komorního a dvorního rady si Harant sám sobě podepsal rozsudek smrti. Poté, co byla roku 1620

stavovská vojska poražena na Bílé hoře, byl Kryštof Harant zatčen Albrechtem z Valdštejna a spolu s 26 českými pány roku 1621 popraven setnutím na Staroměstském náměstí. Kryštof Harant zemřel ve věku 57 let (Racek, 1972, s. 52–68).

2. Cestopis

Celým názvem *Cesta z království Českého do Benátek, odtud do země Svaté, země Judské a dále do Egypta, a potom na horu Oreb, Sinai a Sv. Kateřiny v pusté Arábii.*

Kryštof Harant se rozhodl vydat na cestu do Svaté země po smrti své první manželky. Na cestu se pečlivě připravoval, znal cestovatele, kteří také podnikli cestu do Svaté země, a jejich díla. Byl to Martin Kabátník z Litomyšle a Oldřich Prefát z Vlkanova (Harant, 1854, s. XXXI). Na cestu přizval svého příbuzného z manželčiny strany – pana Heřmana Černína z Chudenic (Kožík, 1964, s. 70).

Jeho cesta započala 30. března 1598, kdy opustil zámek Bělá a jel do města Plzně. Tam nechal své dvě děti v péči u jejich tety (Harant, 1854, s. 1). Pokračoval druhý den do Bystřice, aby se zde setkal se svým druhem panem Heřmanem Černínem. Spolu 2. dubna opustili Bystřici a vydali se na cestu do Benátek. Samotná cesta trvala 17 dní. Během cesty navštívili několik měst jako: Landshut, Hall, město Harantova mládí Innsbruck, Trident, které leží už na pomezí Benátského panství, a další, než dojeli do samotných Benátek. Tam se ubytovali 19. dubna v hostinci U Bílého lva (Harant, 1854, s. 2–12).

V Benátkách navštívili kostel sv. Marka a mnoho dalších zajímavých míst, o kterých si Kryštof Harant pečlivě psal zápisky. Spočítal si, že ve městě je 62 kostelů, 41 klášterů, 17 špitálů, 450 menších mostů a 3000–4500 gondol (Kožík, 1964, s. 74). 3. května se vydali navštívit také Padovu a odtamtud se vydali i do Ferrary, protože slyšeli, že by ji měl navštívit i sám papež Kliment VIII. Zpátky v Benátkách si nechali ušít z prostého sukna poutnické šaty a nakoupili zásoby na cestu (Harant, 1854, s. 12–46).

Po téměř třech měsících, a to 12. července, opouštějí Benátky a plují na lodi na Cyprus (Kypr), cestou se zastavují na ostrově Zante (Zakynthos), kde navštíví klášter a kostel, a na poslední chvíli nastoupí zpět na loď, která je 30. července doveze na Candii (Kréta). Tam se ubytovali v klášteře bosáků řádu sv. Františka a nocovali tam čtrnáct dní, než vypluli na Cyprus. Během pobytu na Candii Harant s Černínem navštívil vrch Santa Croce, kde poprvé Harant použil biblickou citaci

v textu, a to o sv. Pavlovi, který se na tomto vrchu skrýval před Řeky. 14. srpna opustili Candii a vypluli na Cyprus, kam přijeli 19. srpna. Zakotvili u města Arnica, kam pro ně poslal místní guardian a ubytoval je v klášteře. Zjednali si loď na cestu do Joppenu, s kterou měli 24. srpna vyjet. Mezitím cestovali po Cyprusu a Kryštof Harant si dělal poznámky o životě na ostrově, těžbě soli, pěstování cukrové třtiny nebo bavlny. K břehům Svaté země dopluli 31. srpna (Harant, 1854, s. 46–93).

Ze strachu neopustili loď, dokud nenajali tlumočníka a průvodce. Vstup na pevninu se také neobešel bez celní prohlídky, kdy si Turek odnesl vše, co se mu líbilo. Teprve poté mohli opustit loď a vydat se na břeh, kde radostí zlíbali Svatou zem. S průvodcem, který sehnal koně a osly, vyrazili na cestu do Rámy. Když dorazili na místo, museli sesednout z koně či osla a do města vstoupit pěšky. Kdyby vjeli do města na koni nebo na oslu, muslimové by to považovali za urážku. Každý, kdo byl jiného vyznání než muslimové, musel přijít do každého muslimského města pěšky. Po prohlídce města vyrazila skupina okolo třetí hodiny ranní na cestu do Jeruzaléma. Před městem se k nim připojil člen místního kláštera a přivítal je. Dovedl je poté do kláštera, kde se dobře najedli a podle zvyku jim mniši umyli nohy. To bylo 3. září, druhý den odpočívali v klášteře a 5. září se vydali na prohlídku města (Harant, 1854, s. 94–111).

Za navštívené památky museli platit určité vstupné muslimům, z čehož Kryštof Harant nebyl moc nadšen a snažil se smlouvat, protože se je všude pokoušeli obrát o co nejvíc peněz. Jako první navštívili Boží hrob, průvodce jim ukázal místo, kde Ježíš Kristus klesl pod tíhou kříže, kde byl Kristus pán přivázán a bičován, kde byl uvězněn, kde našla svatá Helena jeho kříž; navštívili také kapli věnovanou sv. Heleně a dále byli u místa, kde Kristu pánu nasadili trnovou korunu. Navštívili místo, kde byl Ježíš Kristus přibit na kříž, a také místo, kde měl Abrahám obětovat svého syna Izáka. Tady se odvážil Harant pochybovat o tvrzení průvodce, protože věděl, že Abrahám měl syna obětovat na příkré hoře Moriah, která není v Jeruzalémě. Mezi další navštívené místo patří jeskyně, kde byl Kristus pohřben a po třech dnech zase oživil, dále kde byl po smrti pomazán a také kde se zjevil Máří Magdaléně jako zahradník. Po několik dní cestovali a navštěvovali svatá místa v celém Jeruzalémě a na Olivetské hoře a na hoře Sion. Po dlouhém vyjednávání jim byla povolena i návštěva Jericha a Jordánu, kde viděli další místa biblického významu, například studnu Eliseovu, stavení, kde Jan Křtitel bydlel a dával kázání,

kde Jan Křtitel pokřtil Krista Pána v Jordáně, kde Pán Bůh kázal Mojžíšovi o zemi zaslíbené a další. Poté se vrátili zpátky do Jeruzaléma, odkud se 12. září vydali na cestu do Betléma (Harant, 1854, s. 112–185).

V Betlémě navštívili klášter, kde mohli vidět kapli, kde byl Ježíš Kristus obřezán, další kapli, kam dovedla hvězda tři krále, a poslední kapli, kde se Kristus Pán narodil. Poté, co si prohlédli Betlém, se vrátili zpátky do Jeruzaléma. Po návratu do města byl Kryštof Harant pasován na rytíře Božího hrobu (Harant, 1854, s. 186–290).

Z Jeruzaléma vyrazili na cestu do Rámy, kam přijeli 20. září, ale město nenavštívili a vydali se dále k městu Gáza. Před městem museli počkat na průvod, bez kterého by cizí křesťan sám nesměl vstoupit do města, za tento přestupek by byl pokutován velkou sumou peněz. Ve městě jim byl přidělen na přespání malý domeček. V tomto domě bydlel i Řek, se kterým se setkali na lodi při cestě do Svaté země. S ním se radili o nejlepší cestě do Egypta a on jim navrhl dvě, buď po souši, nebo po moři, ale s tím, že cesta po moři je mnohem bezpečnější. Sjednali si tedy loď, nakoupili zásoby a vydali se k pobřeží. Svatou zemi opustili 23. září. Po menších útrapách, které je postihly během cesty, se pánové dostali až do města Damiáty (Harant, 1855, s. 5–27).

Na cestu se znovu vydali 1. října, a to přesněji do města Cairu (Káhira). Ve městě navštívili konzula, který je bohatě pohostil a přidělil jim dům k bydlení. Stihli navštívit zámek a císařské zahrady. 8. října se vydali na cestu k Červenému moři a k hoře Sinai. Ještě před odjezdem navštívili konzula a dali mu do úschovy své peníze a věci. Cesta byla dlouhá a složitá kvůli všemu tomu prachu a kvůli skalnatým vrchům, které museli každý den překonávat. 16. října dorazili do kláštera svaté panny Kateřiny pod horou Sinai. Klášter byl velice chudý, tudíž je čekalo i chudé pohoštění. O dva dny později se s průvodci vydali na horu Oreb, Sinai a horu svaté Kateřiny. Až teprve z vrchu Oreb spatřili horu Sinai. Na Orebu byla kaplička a v ní jeskyně, kde prý bydlel prorok Eliáš. Na cestě na horu Sinai našli vytlačené místo od kopyta po Mohamedově velbloudu. Na samotné hoře našli i otisk hřbetu Mohameda a jámu, ve které se postil. Z vrchu hory bylo i trochu vidět Červené moře. Na horu svaté Kateřiny šli sami, bez průvodců. Z ní viděli ještě lépe Červené moře a také viděli kapličku svaté Kateřiny, kde byla do kamene vytesána její podoba. Poté se vrátili do kláštera a odtamtud se 19. října vydali na zpáteční cestu

do Káhiry. Po cestě je na noc opustil jejich průvodce a oni byli přepadeni lupiči. Harantovi se podařilo alespoň zachránit pásek, kde měl ukrytých pár peněz, ale zbytek jim sebrali. Za zachráněné peníze nakoupili v nejbližším městě potraviny. Po strastiplné zpáteční cestě se pánové dostali pěšky do Káhiry 26. října (Harant, 1855, s. 28–149).

Než odjeli do Rosetty, prohlíželi si oba dva město. Navštívili například lázně, kde o ně bylo dobře postaráno, kostely, nemocnice, obchody, náměstí; chtěli se podívat i na pyramidy a mumie, ale kvůli velké vodě, která zaplavila i některé mosty, by se tam nedostali, tedy nakonec museli tento výlet zrušit. 31. října odpluli z města Bulaka do Rosetty, kam se dostali 2. listopadu. Z Rosetty pokračovali na oslech do Alexandrie. Tam si smluvili loď do Benátek na 12. listopad. Měli tedy ještě pár dní na to, aby si prohlédli město. Díky příznivému větru vypluli na cestu ve stanovené datum a 21. listopadu připluli k ostrovu Candie. Odtamtud mohli vyrazit až 7. prosince, když začal vát příznivý vítr. Mezitím Kryštof Harant onemocněl zimnicí. Cestou je postihlo několik velmi silných bouřek. Ale i přes počasí a Harantovu nemoc přistáli v Benátkách 26. prosince. Na cestu zpátky domů mu zbyl pouhý široký tolar (Harant, 1855, s. 150–265).

3. Citace v cestopisu

Svoji připravenost na cestu a sečtělost prokázal Harant tím, kolik citačních zdrojů uvedl ve svém cestopisu. V prvním díle používá citace, které jsou v této práci stěžejní, a to nejvíce odkazů k Bibli, nejčastěji to jsou citace z Nového zákona. Je to podmíněno tím, že v prvním díle se nachází v Jeruzalémě, Betlémě nebo u řeky Jordán, tedy na místech se silnou biblickou vazbou. Zato v druhém díle se vydali na cestu do Egypta, kde si sice také můžeme přečíst biblické citace, nejčastější jsou ze Starého zákona, ale také je tu velké množství odkazů ke knihám, ze kterých Harant cituje nebo parafrázuje: například dějiny národa, jejich kulturu nebo o fauně a flóře.

Například z fauny je tu zajímavý příklad jedné citace podle Haranta od *Breidenbacha a Hanse Werliho von Zimber*, kteří píšou o „jednorozcích, které viděli běhati, dokládající, že tak velcí byli co velbloudové“ (Harant, 1855, s. 111).

Breidenbach byl kanovník¹, který se vydal na cestu do Jeruzaléma. Z této pouti sestavil první ilustrovaný cestopis, který se jmenuje *Peregrinatio in Terram Sanctam* (HistoryofInformation.com, 2016).

Pro příklad z historického hlediska je tu parafráze od Viléma z Tyru: „*Ale ani tu dlouho neostali, neb žoldán² bral napořád, vzal Antiochii a jiná města, a křesťané leželi u města Ptolomais a Tyru, nebránili se, ale vadili a tahali se o královský titul, až je rána morová rozehnala, a z toho rodu Baldwinův ženského pohlaví všechny pobrala, a konec království učinila, kteréž v Jerusalémě za 80 let trvalo. Vilhel. Tyrius hist. sac. bello.*“ (Harant, 1854, s. 236).

Vilém z Tyru byl kněz a historik z 12. století. Narodil se v Sýrii, studoval ve Francii a Itálii. Jako politik byl poslán na zahraniční mise do Konstantinopole a Říma. Napsal knihu o historii středověké Palestiny (Encyclopaedia Britannica, 2016).

¹ **kanovník** – „a) zpravidla člen kapituly při metropolitním, katedrálním n. kolegiálním kostele; b) řeholní kanovníci = název kněží z řádu augustiniánů a premonstrátů“ (Klimeš, 1981, s. 327).

² **žoldán** – „v starší češtině sultán, panovník turecký“ (Ottův slovník naučný, 2002, s. 892).

Na ukázkou ze života flóry použil Harant citaci z knihy Levinuse Lemniuse. V této citaci se mluví o palmách a ty se dělí na samce a samice:

„Pročž Egyptané berou listí od samce a to kladou neb strkají mezi její listí, a zase prach mezi listím a kůrou samce zanešený. Item květ od samce sypí na samici a tak ji rodnou činí. Levinus Lemnius de occult. nat. mirac. lib. 4. c. 10. nazívá³ ty povahy palmy affectum Venereum, totiž Venušinou náchylností, jakoby byliny anebo stromoví život a smysly měly“ (Harant, 1855, s. 36).

Mezi další velmi známé spisovatele, které použil ve svém cestopisu, patří například: Marco Polo, Caesar, Francesco Petrarca, Kryštof Kolumbus, Cicero, Aristoteles, Eurípidés, Homér, český cestovatel Oldřich Prefát a mnoho dalších autorů a knih (Harant, 1855, s. 266–272).

³ Psáno takto.

4. Citace terminologie

V této části bakalářské práce si krátce obecně představíme, co to vlastně citace, citát nebo parafráze je a jak se správně cituje. Při citování jsme povinni vycházet z citační normy ČSN ISO 690, která platí od roku 2011 (ČSN ISO 690, 2011).

Podle Katuščáka je citát „*text, ktorý sme doslovne prevzali z nejakého dokumentu, informačného zdroja. Píšeme ho v úvodzovkách*“ (Katuščák, 2005, s. 84). V Harantově cestopisu je takovýchto citátů minimálně.

Oproti tomu parafrázi je v cestopisu mnohem více. Parafráze je něco, co sami pozměníme, přepíšeme vlastními slovy a liší se od originálu. Je to „*volné zpracování cizí předlohy, vyjádření stejného děje nebo stejné myšlenky jiným způsobem.*“ (Klimeš, 1981, s. 506).

Citace tedy je „*souhrn údajů o citované publikaci nebo její části, umožňující její identifikaci. Odkazem na citaci se rozumí odvolání v textu na citaci uvedenou na jiném místě (pod čarou, v seznamu literatury na konci knihy apod.)*“ (Synek, Sedláčková, Vávrová, 2002, s. 40).

Citace se píše v tomto pořadí: příjmení, jméno, název, vydání, místo vydání, nakladatelství, rok vydání, ročník nebo číslo a případně i rozsah stran. Citaci můžeme psát na konci textu nebo pod čarou, případně rovnou v textu (Synek, Sedláčková, Vávrová, 2002, s. 40–41).

PRAKTICKÁ ČÁST

5. Citace se správným zařazením

5.1 Citace doslovné

To jsou citace, při kterých autor použil správné zařazení, správný odkaz k Bibli, cituje přesnou skladbu slov jako v Bibli – jedná se tedy o citát. Není jich mnoho, ale když už tomu tak je, autor většinou správně odkazuje k jednomu z apoštolů – Janovi.

První výňatek je z 18. kapitoly, kdy Kryštof Harant spolu s Heřmanem Černínem procházejí Jeruzalém a navštíví kostel hrobu božího. Před kostelem je dvůr a na něm malá kaple, kde stojí oltář:

„...kdež oltář jest, praví, že stála blahoslavená panna Maria s svatým Janem, miláčkem Kristovým, a jinými ženami, tehdáž když Kristus pán na kříži viseti a k ní promluviti ráčil: „Ženo, aj syn tvůj“ a učedníkovi: „Aj matka tvá!“ Joh. 19.“ (Harant, 1854, s. 115).

Podle Harantova zařazení nacházíme citaci v Bibli u Jana v devatenácté kapitole a v části 26 a 27, kdy byl Ježíš křížován:

„26 Tedy Ježíš uzřev matku, a učedníka tu stojícího, kteréhož miloval, řekl matce své: Ženo, aj, syn tvůj. 27 Potom řekl učedníkovi: Aj, matka tvá. A od té hodiny přijal ji učedník ten k sobě“ (Jan 19:26–27).

Druhý výňatek je z 24. kapitoly, kde Kryštof Harant s Heřmanem Černínem sešli z hory Olivetské, navštívili Betanii a cestou na Jericho přišli k velkému kamenu:

„...přišli jsme k jednomu velikému kamenu vyrostlému z země; o tom nám pravili, že na něm pán Kristus seděti ráčil, když k němu sv. Marta a sv. Maří Magdaléna, obě sestry Lazarovy, přišly a řekly: „Pane, kdyby ty tu byl, bratr náš bylby neumřel.“ Joh. 11.“ (Harant, 1854, s. 141).

Odsud dále přišli na místo, které bylo vzdáleno asi 30 kroků. Tam byl dům Máří Magdalény. Nezůstalo po něm nic, na jeho místě stála jenom rozbořená kaplička. Ušli další 100 kroků až k místu, kde bydlela svatá Marta, sestra Lazarova a Máří Magdaleny, kterou Kristus pán navštěvoval:

„...kde bydlela svatá Marta, sestra Lazarova a Maří Magdalény, u níž často Kristus pán býval (Math. 21., Marc. 11.), obzvláště tehdy, kdyžto Marta pečovala o Krista pána, a chtěla, aby ji Maria (poslouchající u noh Kristových řečí a kázání jeho) pomáhala, kdežto řekl Kristus: „Marta, Marta, pečlivá jsi. Maria dobrou stránku vyvolila, kterážto nebude odňata od ní.“ Luc. 10.“ (Harant, 1854, s. 141).

O obou sestřích Lazarových můžeme slyšet od Jana, v kapitole jedenácté, v části 21:

„21 I řekla Marta Ježíšovi: Pane, kdybys ty byl zde, bratr můj byl by neumřel“ (Jan 11:21).

Zde je odkaz k Bibli správný, co se ale neshoduje, je mluvčí přednesu. Podle Haranta přišly obě sestry k Ježíšovi a obě mu vytkly jeho nepřítomnost, když jejich bratr Lazar zemřel. Podle Jana ale přišla pouze Marta a Marie zůstala doma:

„20 Tedy Marta, jakž uslyšela, že Ježíš jde, vyšla proti němu, ale Maria doma seděla“ (Jan 11:20).

O Martě byl i druhý výňatek, tentokrát s odkazem na Lukášovo evangelium:

„41 A odpověděv, řekl jí Ježíš: Marta, Marta, pečlivá jsi, a rmoutíš se při mnohých věcech. 42 Ale jednohoť jest potřebí. Mariať dobrou stránku vyvolila, kteráž nebude odjata od ní“ (Lukáš 10:41– 42).

Kryštof Harant při citování vynechal část *...a rmoutíš se při mnohých věcech...* ať už úmyslně, či na ni pouze zapomněl.

Při vybírání vhodných citací nesmíme zapomenout na tu nejdůležitější, a to je ta, kdy bylo rozhodnuto o Kristově osudu. Kristus pán byl přiveden před Piláta a lid rozhodl o jeho ukřižování. Harant toto místo navštívil v 25. kapitole. Když procházeli Jeruzalém, přišli na místo, které bylo vyvýšené, a sloužilo k vynášení rozsudků nad odsouzenými. Byl to kamenný trůn, k němuž se chodilo po schodech:

„...na tom prampouchu Pilát, vladař Židovský, dav Krista pána na něj přivesti ubičovaného, Židům ukazoval, řka: „Aj člověk!“ jináč se nenadav, než že když ho ubičovaného uhlídají, jej propustiti žádati budou. A když všecken lid volal: „Ukřižuj!“ Pilát přede všemi ruce umýval, řka: „Nevinent' jsem já krvi spravedlivého tohoto.“ Mat. 27. Joh. 19. Marc. 15. Lucae 23. A potom Krista pána na smrt odsoudil; jakými pak slovy, o tom evangelistové svatí nepíší“ (Harant, 1854, s. 145).

Odkaz se tu vztahuje na všechny evangelisty, proto se podíváme na každého zvlášť. Podle Harantovy citace se Pilát dlouho nerozmýšlel a po prvním „ukřižuj“ odevzdal Krista pána svému osudu. U Lukáše se ale Pilát tázal davu vícekrát, než vynesl rozsudek:

„21 Oni pak vždy volali, řkouce: Ukřižuj ho, ukřižuj. 22 A on potřetí řekl jim: Což pak zlého učinil tento? Žádné příčiny smrti nenalezl jsem na něm. Protož potresce, propustím ho. 23 Oni pak předce dotírali křikem velikým, žádajíce, aby byl ukřižován. A rozmáhali se hlasové jejich i předních kněží {biskupů}. 24 Pilát pak přisoudil, aby se naplnila žádost jejich“ (Lukáš 23:21–24).

Velice podobně je interpretován i Marek:

„12 A Pilát odpověděv, řekl jim zase: Což pak chcete, ať učiním tomu, kteréhož králem Židovským nazýváte? 13 A oni opět zvolali: Ukřižuj ho. 14 A Pilát pravil jim: I co zlého učinil? Oni pak více volali: Ukřižuj ho. 15 Tedy Pilát, chtě lidu dosti učiniti, pustil jim Barabáše, a dal jim Ježíše ubičovaného, aby byl ukřižován“ (Marek 15:12–15).

Až Matouš se trochu od Lukáše a Marka liší. V Matoušově podání najdeme i již zmíněnou frázi u Haranta, a to jak si Pilát myje ruce nad rozhodnutím davu:

„22 Dí jim Pilát: Co pak učiním s Ježíšem, kterýž slove Kristus? Řekli mu všickni: Ukřižován buď. 23 Vladař pak řekl: I což jest zlého učinil? Oni pak více křičeli, řkouce: Ukřižován buď. 24 A vida Pilát, že by nic neprospěl, ale že by větší rozbroj byl, vzav vodu, umyl ruce před lidem, řka: Čist jsem od krve spravedlivého tohoto. Vy vizte. 25 A odpověděv všecken lid, řekl: Krev jeho na nás i na naše dítky“ (Matouš 27:22–25).

Jan se zase oproti Marku, Matoušovi a Lukášovi liší frází „Aj člověk“. Na rozdíl od Matouše ale chybí fráze mytí rukou:

„5 Tedy vyšel Ježíš ven, nesa tu korunu trnovou, a ten plášť šarlatový. I řekl jim [Pilát:] *Aj člověk.* 6 *A jakž jej uzřeli přední kněží {biskupové} a služebníci, zkríkli, řkouce: Ukřižuj, ukřižuj [ho.] Dí jim Pilát: Vezměte vy jej a ukřižujte, nebo já na něm viny nenalézám“* (Jan 19:5–6).

Dalo by se tedy říci, že Kryštof Harant použil od každého evangelisty pouze část a poskládal si dohromady svoji vlastní verzi a tím docílil toho, že bylo řečeno vše a nic nebylo vynecháno.

5.2 Parafráze

Do této kategorie zařadíme citace, u kterých autor pouze parafrázuje, tudíž nepřepisuje citaci slovo od slova, ale pouze ji přepíše vlastními slovy.

První parafráze bude z 23. kapitoly. Kryštof Harant s Heřmanem Černínem a s jedním členem kláštera ráno vyšli na cestu na horu Olivetskou. Prošli skrz Jeruzalém k východní bráně, kterou se jako dříve Kristus pán dostali do údolí Josafat a k potoku Cedron:

„...šli jsme s vrchu dolů do údolí Josafat k potoku Cedron, tou cestou, kterouž Kristus pán po večeři poslední do zahrady na hoře Olivetské k modlitbě jíti ráčil. *Johan. 18.*“ (Harant, 1854, s. 134).

Touto parafrází začíná Janova osmnáctá kapitola, kdy kráčí Kristus pán se svými učedníky z poslední večeře přes potok Cedron do zahrady, kdy byl zrazen Jidášem:

„1 *To když pověděl Ježíš, vyšel s učedníky svými přes potok Cedron, kdež byla zahrada; do kteréžto všel on i učedníci jeho“* (Jan 18:1).

O Kristově cestě na horu Olivetskou píše i ostatní tři evangelisté, o potoku Cedron se ale nezmiňují:

„30 *A sezpívavše písničku, vyšli na horu Olivetskou“* (Matouš 26:30).

„39 *A vyšed, šel podlé obyčeje svého na horu Olivovou, a šli za ním i učedníci jeho“* (Lukáš 22:39).

„6 *A sezpívavše písničku, vyšli na horu Olivetskou“* (Marek 14:26).

Další parafráze bude tentokrát z druhého dílu Kryštofova cestopisu, a to z druhé kapitoly. Kryštof Harant s Heřmanem Černínem už opustili Jeruzalém a vydali se na cestu do Rámy. Tu ale minuli a jeli dále do města Gázy. Během této trasy viděli zříceniny kdysi slavného města Aškalonu. A u tohoto města:

„U toho města (Aškalon) Samson těch 30 mužův zabil a jejich šaty aneb sukně těm, ješto pohádku jeho uhodli, daroval. Jud. 14.“ (Harant, 1854, s. 16).

Tato parafráze se podle Harantova odkazu nachází ve Starém zákoně, a to přesněji v Historických knihách Soudců:

„19 I sstoupil na něj Duch Hospodinův, a šel do Aškalon, a pobil z nich třidceti mužů. A vzav loupeže jejich, dal [šaty] proměnné těm, jenž uhodli pohádku, a rozhněvav se velmi, odšel do domu otce svého“ (Soudců 14:19).

Další parafráze bude z 29. kapitoly, kdy se z Jericha jeli podívat k řece Jordán, k Mrtvému moři a pak jeli zpět do Jeruzaléma. Cestou k řece uviděli staré, rozbořené stavení, které mělo být obydlí Jana Křtitele:

„O něm nám pravili, že na tom místě svatý Jan Křtitel, kázíc pokání, bydlel, a leží od Jericha čtyry míle vlaské; do toho obydlí měli farizeové z Jerusaléma kněží a jahny k Janovi postali, aby se ho otázali: byl-liby on Kristus, aneb Eliáš, anebo prorok? Načež té odpovědi dostali, že není Kristus, ani Eliáš, ani prorok, ale hlas volajícího na poušti, aby pánu Kristu cestu připravil. Joh. 1.“ (Harant, 1854, I. díl, s. 169).

Stejně tak najdeme i u Jana v první kapitole:

„19 A totoť jest svědectví Janovo, když poslali Židé z Jerusaléma kněží a Levítý, aby se ho otázali: Ty kdo jsi? 20 I vyznal a nezapřel, a vyznal: Že já nejsem Kristus. 21 I otázali se ho: Což pak? Eliáš jsi ty? I řekl: Nejsem. Jsi ten prorok? Odpověděl: Nejsem. 22 I řekli jemu: Kdožs pak? Ať odpověd dáme těm, kteříž nás poslali. Co pravíš sám o sobě? 23 Řekl: Já jsem hlas volajícího na poušti: Spravte cestu Páně, jakož pověděl Izaiáš prorok. 24 Ti pak, kteříž byli poslání, z farizeů byli“ (Jan 1:19–24).

Harant ale nevěří průvodci, že by zrovna toto byl příbytek Jana Křtitele, a sám odkazuje na biblický text, který určuje místo pobytu Jana Křtitele:

„Ač já držím s textem evangelickým, kterýž jiné místo klade těmito slovy: „To vše stalo se v Betabaře za Jordánem, kdežto Jan křtil,“ nicméně nepřím se, aby na tom místě nebydlíval, když poodpočinouti a prázdnot k modlitbám míti chtěl. Neb obyčejně na poušti bydlel, kobyly a med lesní jídal (Math. 3.)“ (Harant, 1854, s. 169).

Harant tedy více věří Janovi (i když Jana slovně neuvádí), že Levíti, kněží a farizeové navštívili Jana Křtitele v Betabaře:

„28 Toto v Betabaře stalo se za Jordánem, kdež Jan křtil“ (Jan 1:28).

Odkaz na třetí kapitolu evangelisty Matouše, který Harant použil, se váže k jeho pobytu na poušti, kde jedl kobyly a med, nikoliv k místu Betabara:

„4 Ten pak Jan měl roucho z srstí velbloudových, a pás kožený okolo bedr svých, a pokrm jeho byl kobyly a med lesní“ (Matouš 3:4).

I když Harant Marka v odkazu neuvádí, můžeme i u něj najít zmínku o kobylykách a medu:

„6 Byl pak Jan odín srstmi velbloudovými, a pás kožený na bedrách jeho, a jídal kobyly a med lesní“ (Marek 1:6).

Když pánové odjeli od zřícenin domu Jana Křtitele, mířili přímo k řece Jordán, kam se po jedné vlašské míli dostali, a to přesně k místu, kde:

„...k tomu místu, kde Jan svatý Krista pána pokřtil v Jordáně; jakož pak na tom místě kaplička byla a sloula „svatého Jana“, ale nyní tu nic není. Math. 3.“ (Harant, 1854, s. 169).

O křtění Krista pána se dovíme od všech evangelistů, každý ale tuto událost popisuje jinak. Harant se rozhodl odkázat pouze na Matouše, možná proto, že sám podává obraz křtění co nejdetailněji. Proto se podíváme nejprve na jeho výklad:

„13 Tehdy přišel Ježíš od Galilee k Jordánu k Janovi, aby pokřtěn byl od něho. 14 Ale Jan velmi zbraňoval jemu, řka: Já mám od tebe křtěn býti, a ty pak jdeš ke mně? 15 A odpovídaje Ježíš, dí jemu: Nechej nyní; neboť tak sluší na nás, abychom plnili všelikou spravedlnost. Tedy nechal ho. 16 A pokřtěn jsa Ježíš,

vystoupil i hned z vody; a aj, otevřina jsou mu nebesa, a viděl Ducha Božího, sstupujícího jako holubici, a přicházejícího na něj. 17 A aj, hlas s nebe řkoucí: Tentoť jest ten můj milý Syn, v němž mi se dobře zalíbilo“ (Matouš 3:13–17).

Marek, stejně jako Matouš, také odkazuje na křtění v řece Jordán:

„9 I stalo se v těch dnech, přišel Ježíš z Nazarétu Galilejského, a pokřtěn jest od Jana v Jordáně. 10 A hned vystoupiv z vody, uzřel nebesa otevřená a Ducha jako holubici sstupujícího na něj“ (Marek 1:9–10).

Jan v této citaci jasně nespecifikuje, že křest byl proveden v řece Jordán, ale jak už víme z předchozí citace, kde Harant odkazuje na biblický text jemu bližší, při určování obydlí Jana Křtitele, stalo se to v *Betabaře za Jordánem, kdežto Jan křtil (Jan 1:28)*, můžeme tedy předpokládat, že zmíněná voda při křtu je voda z řeky Jordán:

„30 Tentoť jest, o kterémž jsem já pravil, že za mnou jde muž, kterýž mne předšel; nebo přednější jest než já. 31 A já jsem ho neznal, ale aby zjeven byl lidu Izraelskému, proto jsem já přišel, křtě vodou. 32 A svědectví vydal Jan, řka: Viděl jsem Ducha sstupujícího jako holubici s nebe, a zůstal na něm“ (Jan 1:30–32).

Lukáš, stejně jako Jan, také přesně nespecifikuje, jakou vodou byl Ježíš pokřtěn, nicméně i zde můžeme předpokládat, že se jednalo o vodu z řeky Jordán, a to díky citaci, která se objevuje hned na začátku třetí kapitoly Lukášova evangelia:

„3 I chodil po vsí okolní krajíně Jordánské, káže křest pokání na odpuštění hříchů“ (Lukáš 3:3).

Samotná pasáž o křtu Ježíše zní:

„21 I stalo se, když se křtil všecken lid, a když se pokřtil i Ježíš, a modlil se, že otevřelo se nebe. 22 A sstoupil Duch svatý v tělesné způsobě jako holubice na něj, a stal se hlas s nebe, řkoucí: Ty jsi ten Syn můj milý, v toběť mi se zalíbilo“ (Lukáš 3:21–22).

Na chvíli opustíme Ježíše a Nový zákon a podíváme se na Mojžíše ve Starém zákoně. Tato parafráze bude z druhého dílu Harantova cestopisu ze 13. kapitoly. Pan Kryštof Harant s Heřmanem Černínem a jedním Arabem vycestovali do města Cair (Káhira). Při této pouti byli přepadeni a oloupeni o téměř všechny peníze, které měli. Kryštof Harant ale chytře pár peněz stihl schovat do písku, když

se lupiči nedívali. Po tomto zážitku se raději déle nezdržovali na místě a vyrazili směrem na Cair. Po pár dnech dojeli až k břehům Červeného moře, odtud asi hodinu jízdy bylo místo, o kterém jim mouřenín vyprávěl, že:

„... synové izraelští moře Červené přešli a tu nejprve mezi zdmi rozstoupilých vod z moře vyšli, a za nimi chvátaje s lidem svým král Faraó že se tu v těch místech se všemi svými stopil, jakž o tom v druhých knihách Mojžíšových v 14. kapitole čteme“ (Harant, 1855, s. 99).

Druhá kniha Mojžíšova ve Starém zákoně je Exodus, který ve 14. kapitole popisuje odchod Židů z Egypta a jejich pronásledování faraonem:

„21 I vztáhl Mojžíš ruku svou na moře, a Hospodin rozdělil moře větrem východním prudce vějícím přes celou noc; a učinil moře v suchost, když se rozstoupily vody. 22 Tedy šli synové Izraelští prostředkem moře po suše, a vody jim byly jako zed po pravé i po levé straně. 23 A honíce je Egyptští, vešli za nimi do prostřed moře, všechna jízda Faraonova, vozové i jízdní jeho. (...) 26 Tedy řekl Hospodin Mojžíšovi: Vztáhni ruku svou na moře, ať se zase vrátí vody na Egyptské, na vozy jejich a na jezdce jejich. 27 I vztáhl Mojžíš ruku svou na moře, a navrátilo se moře ráno k moci své, a Egyptští utíkali proti němu; a vrazil Hospodin Egyptské do prostřed moře. 28 A navrátivše se vody, zatopily vozy i jezdce se vším vojskem Faraonovým, což jich koli vešlo za nimi do moře, tak že nezůstal z nich ani jeden. 29 Ale synové Izraelští šli po suchu prostředkem moře, a vody jim byly místo zdi po pravé i po levé straně. 30 A tak vysvobodil Hospodin v ten den Izraele z ruky Egyptských; a viděl Izrael Egyptské mrtvé na břehu mořském“ (Exodus 14:21–23. 26–30).

6. Citace se špatným zařazením

V této části bych ráda poukázala na citace a parafráze, kde Harant použil špatný odkaz k Bibli. Jelikož tento cestopis psal Harant až v klidu domova, na Pecce, jistě měl k pomoci Bibli samotnou, a proto při zařazení téměř nechyboval. Proto najdeme v cestopisu spíše parafráze a citáty bez zařazení, nežli špatně zařazené.

Jediné, v čem vždy najdeme chybu, jsou citace z Královských knih. V Kralické bibli jsou pouze dvě Královské knihy: 1Kr, 2Kr. Harant ale ve svém díle odkazuje i na třetí a čtvrtou Královskou knihu: 1. Reg., 2. Reg., 3. Reg. a 4. Reg. Někdy dokonce odkáže na Královskou knihu, ale citaci nebo parafrázi najdeme v knihách Samuelových.

První příklad, kdy je odkaz na Královské knihy špatný, nebo nacházíme citaci v knize Samuelově, je z 27. kapitoly. Kryštof Harant se spolu s Heřmanem Černínem a dalšími poutníky vydal na cestu z Jeruzaléma navštívit Jericho, řeku Jordán a přilehlá místa. Když vyjeli z Jeruzaléma, museli čekat na průvodce – Turky a teprve s nimi řádně opustili město a vydali se přes poušť k Jerichu. Cestou přes poušť dojeli až ke skalnatému vrchu, kde:

„Nedaleko při stráni toho místa Semey, kterýž v něm obyvatelem byl, králi Davidovi, tudy na poušť k Jerichu před synem svým Absolonem utíkajícímu, zlořečil a naň s vrchu dolův kamením házel. 2. Reg. 16. 3. Reg. 2.“ (Harant, 1854, s. 161).

I když tu máme hned dva odkazy ke Královským knihám, ani jeden z nich není správný. Po dalším pátrání nacházíme tuto pasáž i v knize Samuelově, a to přesněji ve druhé:

„5 Tedy bral se král David do Bahurim, a aj, vyšel odtud muž z čeledi domu Saulova, jehož jméno bylo Semei, syn Gerův, kterýžto vždy jda, zlořečil. 6 Ano i kamením házel na Davida, a na všechny služebníky krále Davida, ačkoli všecken lid a všickni udatní byli po pravici jeho i po levici jeho“ (2S 16:5–6).

Další výňatek bude z kapitoly jedenáct, z dílu druhého. Kryštof Harant s Heřmanem Černínem a dvěma Araby navštíví horu Oreb, Sinai a horu svaté Kateřiny. Mezi horou Oreb a Sinai vedla rovina, kde se nacházely ostatky a rozbořené zdi kaple. Podle jejich průvodců je to kaple sv. Eliáše, když se podívali dovnitř, byla tam i malá kaple a tam:

„v níž (kaplička) Eliáš prorok bydlel. O němž toto se nachází v třetích knihách královských v 19. kapitole: Když utíkal před Achaba krále manželkou Jezábel (kteráž se byla zařekla, že o jeho bezhrdlí státi chce, proto že příčinou byl pobití Baalových kněží na hoře Carmel), že přišel na poušť jednoho dne, a pod jalovcem se posadiv, žádal sobě toho, aby umřel, a po té že usnul v stínu jalovcovém. V tůž chvíli anděl boží dotekl se ho a řekl jemu: „Vstaň a pojez!“ On pohleděv vůkol, a aj v hlavách jeho podpopelný chléb a nádoba vody, i pojedl a napil se a opět usnul zase. I navrátil se anděl podruhé, a dotekl se ho, řka jemu: „Vstaň a pojez, nebo dlouhá cesta nastává tobě.“ Kterýž když vstal, jedl a pil, i šel, posilniv se tím pokrmem, čtyřidceti dní a čtyřidceti nocí až na horu boží Oreb, a když tam přišel, bydlel v jeskyni. A aj, stala se k němu řeč hospodinova: „Co tu děláš, Eliáši?“ kterýž odpověděl: „Velice jsem horlil pro hospodina boha zástupův, nebo opustili smlouvu tvou synové Izraelští“ atd. Řekl bůh: „Vyjdiž a stůj na hoře před hospodinem.“ A aj hospodin šel tudy, a vítr veliký a silný podvracující hory a rozrážející skály před hospodinem, ale nebyl v tom větru hospodin; za tím větrem zemětřesení, ale nebyl v tom zemětřesení hospodin; a za zemětřesením oheň, ale nebyl v ohni hospodin; a za ohněm hlas tichý a temný. Jež když uslyšel Eliáš, zavinul tvář svou pláštěm svým, a vyšed stál u dveří jeskyně. O čemž co s ním bůh mluvil, a kam mu odtud jíti velel, v též kapitole se nachází“ (Harant, 1855, s. 74–75).

I přes Harantův doslovný odkaz na třetí královskou knihu nacházíme výše zmíněný výňatek v první královské knize:

„4 Sám pak šel předce po poušti cestou dne jednoho, a přišed, usadil se pod jedním jalovcem, a žádal sobě smrti a řekl: Jižť jest dosti, ó Hospodine, vezmi duši mou, nebť nejsem lepší otců svých. 5 I lehl a usnul pod tím jalovcem. A aj, v touž chvíli anděl dotekl se ho a řekl jemu: Vstaň, pojez. 6 A když pohleděl vůkol, a aj, u hlavy jeho chléb na uhlí pečený a číše vody. I pojedl a napil se, a lehl zase. 7 Opět vrátiv se anděl Hospodinův po druhé, dotekl se ho a řekl: Vstaň, pojez, nebo velmi

dlouhou máš cestu před sebou. 8 A vstav, jedl a pil, a šel v síle pokrmu toho čtyřiceti dní a čtyřiceti nocí, až na horu Boží Oréb. 9 Kdežto všed do jakési jeskyně, nocoval tam. A aj, řeč Hospodinova k němu, a řekl jemu: Co tu děláš, Eliáši? 10 Kterýž odpověděl: Velice jsem horlil pro Hospodina Boha zástupů; nebo opustili smlouvu tvou synové Izraelští, oltáře tvé zbořili a proroky tvé zmordovali mečem. I zůstal jsem já sám, [ted'] pak hledají života mého, aby [mi] jej odjali. 11 Řekl [Bůh:] Vyjdi a stůj na hoře před Hospodinem. A aj, Hospodin šel tudy, a vítr veliký a silný, podvracující hory a rozrážející skály před Hospodinem, [ale] nebyl v tom větru Hospodin. Za tím pak větrem [země] třesení, [ale] nebyl v tom třesení Hospodin. 12 A za třesením oheň, [ale] nebyl v ohni Hospodin. A za ohněm hlas tichý [a] temný....“ (1Kr 19:4–12).

Podívejme se i na jinou chybu, která nezahrnuje Královské knihy, ale jinou část Bible. Odkaz a skutečné zařazení se liší pouze jen o jednu kapitolu. V 26. kapitole prvního dílu Harant popisuje návštěvu údolí Josafat a několik přilehlých míst. Jedno z míst, o kterém se dozvíme blíže z citace, je kamenný most, přes nějž měl být Kristus pán veden Židy, ale byl místo toho vláčen vodou, když byl zajat a veden k Pilátovi:

„... pod tím mostkem na polední stranu okolo dvou kročejův jest v samé skále, kudy voda jde (kteráž však tehdáž nebyla), znáti několik šlepějův bosé nohy, o nichž nám vicarius vypravoval, že Židé vedše Krista pána svázaného tudy, přes mostek ho nevedli, ale skrze vodu přes potok táhli, a tu jakoby i poklesl, na znamení svých šlepějův do skály dosti hluboce vytištěných zanechati ráčil; z čehož znáti ukrutné tahání a vedení Krista pána od těch zrádných Židů. Někteří pokládají, že jest Kristus pán s toho mostku naschvál od Židův do vody byl svržen a v ní zmáčen, a tak proroctví svatého Davida v žalmu 109. naplnil: „Na cestě se z potoku napije.“ (Harant, 1854, s. 160).

Podle Haranta se nachází proroctví svatého Davida v žalmu 109, ale citaci „Na cestě se z potoku napije.“ nenacházíme v žalmu 109, ale v žalmu 110, který se jmenuje Davidův žalm:

„7 Z potoka na cestě píti bude, a protož povýší hlavy“ (Ž 110–7).

7. Citace bez zařazení

V této části práce je poukázáno na absenci patřičného odkazu k Bibli. Této chyby se Kryštof Harant dopouští ze všech chyb nejčastěji.

První citace je z 21. kapitoly, z prvního dílu. Kryštof Harant a ostatní poutníci jsou zrovna v Jeruzalémě a věnují se návštěvě biblických památek. Zrovna navštívili Boží hrob a přilehlá místa, mezi která patří i to, kde se Kristus Pán ukázal jako zahradník:

„...vyšli jsme odtud k místu, kdež jest se Kristus pán Magdaléně v způsobu zahradníka ukázati ráčil, a začali jsme zpívat...“ (Harant, 1854, s. 129).

I bez Harantova zařazení najdeme tuto pasáž u jednoho z Harantových nejoblíbenějších apoštolů – Jana:

„...14 To když řekla, obrátila se zpátkem, a uzřela Ježíše, an stojí, ale nevěděla, by Ježíš byl. 15 Dí jí Ježíš: Ženo, co pláčeš? Koho hledáš? Ona domnívajici se, že by zahradník byl, řekla jemu? Pane, vzal-lis ty jej, pověz mi, kdes ho položil, ať já jej vezmu“ (Jan 20:14– 15).

Další citace je z 30. kapitoly prvního dílu. Harant a ostatní poutníci pokračují v prohlídce Jeruzaléma. Po prohlídce Božího hrobu a hory Sion navštíví krátce místa, která souvisí se zatčením Krista Pána, a jedno takové místo je před domem Piláta, kde byl Ježíš souzen:

„Vně před kostelíkem v té ohradě, ješto byla síň biskupova, ukazuje se štěp pomorančový, kde svatý Petr třikráte pána Krista zapřel. Též tu stojí kus sloupu z kamene bílého, na kterém tehdáž kohout státi a zakokrhati měl“ (Harant, 1854, s. 179).

Tuto pasáž najdeme u všech čtyř evangelistů. Můžeme si u nich přečíst jak o Petrově zapření, tak i o kokrhání kohouta. Jako první je Jan, který se jako jediný liší v počtu zapření. Podle Jana Petr zapřel pouze dvakrát:

„...25 Stál pak Šimon Petr, a zhríval se. Tedy řekli jemu: Nejsi-liž i ty z uředníků jeho? Zapřel on a řekl: Nejsem. 26 Dí jemu jeden z služebníků nejvyššího

kněze {biskupových}, příbuzný toho, kterémuž Petr uťal ucho: Zdaž jsem já tebe neviděl s ním v zahradě? 27 Tedy Petr opět zapřel. A hned kohout zazpíval...“ (Jan 18:25–28).

Oproti Janovi v evangeliu Lukáše Petr zapřel Krista třikrát:

„56 A uzřevši ho jedna děvečka, an sedí u ohně, a pilně naň pohleděvši, řekla: I tento byl s ním. 57 On pak zapřel ho, rka: Ženo, neznám ho. 58 A po malé chvíli jiný, vida jej, řekl: I ty z nich jsi. Petr pak řekl: Ó člověče, nejsem. 59 A potom asi po jedné hodině jiný potvrzoval, rka: V pravdě i tento s ním byl, nebo také Galilejský jest. 60 I řekl Petr: Člověče, nevím, co praviš. A hned, když on ještě mluvil, kohout zazpíval“ (Lukáš 22:56–60).

Stejně tak i podle Matouše Petr Krista zapřel třikrát:

„...Ale Petr seděl vně v síni. I přistoupila k němu jedna děvečka, rkuci: I ty jsi byl s Ježíšem tím Galilejským. 70 On pak zapřel přede všemi, rka: Nevím, co praviš. 71 A když vycházel ze dveří, uzřela jej jiná. I řekla těm, kteříž tu byli: I tento byl s Ježíšem tím Nazaretským. 72 I zapřel opět s přísahou: Neznám toho člověka. 73 A po malé chvíli přistoupivše ti, kteříž tu stáli, řekli Petrovi: Jistě i ty z nich jsi, nebo i řeč tvá známa tebe činí. 74 Tedy počal se proklínati a přísahati, [rka:] Neznám toho člověka. A hned kohout zazpíval“ (Matouš 26:69–74).

I podle Marka zapřel Petr Krista třikrát:

„67 A uzřevši Petra, an se ohřívá, a popatřivši naň, dí: I ty s Ježíšem Nazaretským byl jsi. 68 Ale on zapřel, rka: Aníž vím, ani rozumím, co ty praviš. I vyšel ven před síň, a kohout zazpíval. 69 Tedy děvka, uzřevši jej opět, počala praviti těm, kteříž tu okolo stáli, že tento z nich jest. 70 A on opět zapřel. A po malé chvíli opět ti, kteříž tu stáli, řekli Petrovi: Jistě z nich jsi, nebo i Galilejský jsi, i řeč tvá podobná jest. 71 On pak počal se proklínati a přísahati: Neznám člověka toho, o němž pravíte. 72 A hned po druhé kohout zazpíval“ (Marek 14:67–72).

Další citace bude z 24. kapitoly prvního dílu. Poté, co navštívili a prohlédli si Olivetskou horu, vyrazili na cestu do Betanie. Když dorazili do města, tak jim průvodci Arabové ukázali jeskyni, kde:

„Stojí v té kapličce přední oltář, na tom místě, kde (prý) Kristus pán stál, když na Lazara: „Lazaře, pojd' ven!“ volal. V té také kaple praví, že sv. Maří Magdaléna sedm let pořád pokání činila a se zdržovala“ (Harant, 1854, s. 142).

I přes neurčení zdroje najdeme tuto pasáž díky zvolání „Lazaře, pojd' ven“ v Janově evangeliu:

„43 A to pověděv, zavolal hlasem velikým: Lazaře, pod' ven“ (Jan 11:43).

8. Špatný údaj v citaci

V této kapitole se budeme zabývat Harantovými citacemi, které obsahují faktickou chybu. Za takovou chybu by se dalo považovat cokoliv, co se rozchází v určitém bodě s Biblií, například jiný věk, suroviny nebo nástroje.

Jako první příklad si uvedeme 36. kapitolu z prvního dílu. Kryštof Harant se s přítelem vraceli z výletu z Betléma, a když se vraceli podél potoku Kidron údolím Josafat, došli až k místu, které bylo obehnané zdí. Tam prý za Krista Pána byl vystavěn dům, kde:

„...jakž toho příklad nacházíme na jednom od Krista pána uzdraveném, kterýž 35 let nemocný a sklíčený ležel, vždy očekávaje, aby se jednou nejprve před jinými do té vody dostati mohl: ale po ta všeka léta toho se mu dostati nemohlo, proto že sám sebou hnouti nemohl, a jiný žádný mu pomoci nechtěl, až jej Kristus pán té práce zprostil. Joh. 5...“ (Harant, 1854, s. 207).

Když tedy budeme spoléhat na Harantovo zařazení, podíváme se do páté kapitoly evangelisty Jana a tam nacházíme tu samou událost, ale s jednou malou změnou. Když Harant cituje Jana, změni věk nemocného, u samotného evangelisty je totiž nemocný o tři roky starší, než jak tvrdí Harant:

„5 I byl tu člověk jeden, kterýž osm a třidceti let nemocen byl. 6 Toho uzřev Ježíš ležícího, a poznav, že jest již dávno [nemocen,] dí jemu: Chceš-li zdrav býti? 7 Odpověděl mu ten nemocný: Pane, nemám člověka, kterýž by, když se zkormoutí voda, uvrhl mne do rybníka, ale když já jdu, jiný přede mnou sstupuje. 8 Dí jemu Ježíš: Vstaň, vezmi lože své a chod'. 9 A hned zdrav jest učiněn člověk ten, a vzav lože své, i chodil...“ (Jan 5:5–9).

Další ukázka bude z 19. kapitoly. Poutníci navštěvují svatá místa v Jeruzalémě a dostanou se až ke Kristovu vězení, z kterého poté pokračují k jeho hrobu a na ostatní známá místa. U domnělého vězení je malá kaplička a tam je vystavený oltář:

„...neveliký oltář stojí, na kterémžto místě pána Krista z šatů jeho, kteréž k ranám jeho od mrskání přilnuly, svlekli, a jemu více bolesti přidali, vedlé proroctví sv. Davida v žalmu 68., kterýž takto poznamenal: „Nebo tomu, jehož jsi zbil, se protivili, a bolest ran mých rozmnožili.“. Také na tom místě dali Kristu pánu píti víno s žlučí smíšené. Math. 27.“ (Harant, 1854, s. 117).

V této ukázce jsou rovnou dva odkazy na Bibli, začneme tedy Davidovým žalmem, kde vyloženě faktická chyba není, pouze je řeč mluvčího trochu upravena. Větší chyba je spíše Harantovo špatné zařazení, byť jen pouze o jednu kapitolu:

„27 Nebo se tomu, jehož jsi ty zbil, protiví, a o bolesti zraněných tvých rozmlouvají“ (Ž 69:27).

Faktická chyba je až teprve v druhém odkazu na Bibli, kdy dali Kristu pánu píti víno s žlučí smíšené. Podle Harantova odkazu tedy najdeme v Bibli dvacátou sedmou kapitolu evangelisty Matouše, kde se ale dozvíme, že vojáci dali Kristu Pánu napít místo vína octa se žlučí:

„33 I přišedše na místo, kteréž slove Golgota, to jest popravné místo, 34 Dali mu píti octa, smíšeného se žlučí. A okusiv, nechtěl píti. 35 Ukřižovavše pak jej, rozdělili roucha jeho...“ (Matouš 27:33–35).

I když sice Harant Marka neuvádí jako zdroj, i u něj můžeme najít tuto frázi o podávání tekutiny, a to přesněji vína s mirrou⁴:

„22 I vedli jej až na místo Golgota, to jest, (vyložil-li by), popravné místo. 23 I dávali mu píti víno s mirrou, ale on nepřijal. 24 A ukřižovavše jej, rozdělili roucha jeho, mecíce o ně los, kdo by co vzíti měl“ (Marek, 15:22–24).

U Jana ani Lukáše se nic o pítí těchto tekutin nepíše.

Dalším příkladem bude citace z 30. kapitoly. Harant a ostatní návštěvníci procházejí Jeruzalém a chystají se navštívit horu Sion. Po projití všech zajímavých

⁴ **mirra** – z itaštiny, č. myrha = „vonná tekutá pryskyřice myrhovníku.“ (Klimeš, 1981, s. 464)

míst se vraceli zpátky do Jeruzaléma. Přišli až k místu, které bylo obehnané zdí, a tam byl malý kostelík. Tam prý kdysi stál dům biskupa Annáše, kde:

„...v tom Kristus pán před Annášem svázaný divně tázán, posmíván až i od jednoho z služebníkův jeho políčkem udeřen byl. Johan. 18.“ (Harant, 1854, s. 182).

V tomto případě je chyba ve způsobu, jakým byl Kristus uhozen. Podle Haranta to byl políček, ale podle odkazu na Jana to byla hůlka, co uhodila Ježíše Krista:

„22 A když on to pověděl, jeden z služebníků, stoje tu, dal hůlkou Ježíšovi, řka: Tak-liž odpovídáš nejvyššímu knězi {biskupovi}?“ (Jan 18:22).

Závěr

Cílem této práce byla komparace biblických citací, které svým způsobem obohacují a upřesňují popisy navštívených míst, s citacemi z Kralické bible.

V praktické části jsme si rozdělili užité citace do různých kapitol, a to podle toho, jak korespondovaly s originálem v Bibli. Předvedli jsme doslovné citáty i parafráze, ale i takové, v kterých jsme mohli najít chyby. V teoretické části jsme si přiblížili Harantův život, stejně tak i vznik cestopisu a jeho stručný obsah. Zmínka byla i o citacích jiného charakteru a také byla přiblížena terminologie.

Na základě provedené komparace jsme shledali, že Kryštof Harant musel být ve své době velmi vzdělaným a hlavně sečtělým mužem. Mezi vyhledanými citacemi převažuje valná většina těch, které můžeme bez chyby nalézt v Bibli, a to vždy díky konkrétnímu odkazu, který se k ní váže. Svoji sečtělou prokázal množstvím dalších citovaných autorů a světoznámých knih.

Nicméně se i v tom velkém množství citací a parafrází našly takové, které chyby obsahovaly. Větší množství parafrází a citátů bylo spíše uvedeno bez patřičného přiřazení ke zdroji, což by se sice v dnešní době dalo označit jako plagiátorství, ale v Harantově době byla takováto práce s textem zcela běžná. Harant citoval a parafrázoval části Bible, i když je neuvedl jako svůj zdroj. Na začátku 17. století neexistovaly citační normy, jako existují dnes, a Harant tedy neměl možnost každou svoji parafrázi nebo citát patřičně citovat podle předepsaných postupů. Dále by se dalo říci, že v této době, kdy vládla silná náboženská víra, by každý správný křesťan měl poznat právě tu část, kterou Kryštof Harant použil s vědomím, že právě tato část, i když neodcitovaná, je část z Bible.

Nicméně ať už se správným odkazem k Bibli, nebo vůbec bez odkazu, můžeme říci, že Kryštof Harant příjemně obohatil svůj cestopis o parafráze a citáty z Bible, které nám blíže specifikovaly místo, které se svými společníky navštívil. Někdo může víru a s vírou spojené skutky a příběhy z Bible považovat za abstraktní věc nebo čistou fikci. Harant ale dokázal zkombinovat reálný svět se světem

náboženství, a to právě tím, že na skutečných a reálných místech dokázal a přiblížil to, co se tam stalo a jak se to stalo podle knihy všech knih.

Seznam použité literatury

BIERNÁTOVÁ, Olga a Jan SKŮPA. *Bibliografické odkazy a citace dokumentů dle ČSN ISO 690 (01 0197) platné od 1. dubna 2011* [online]. Brno, 2011 [cit. 2016-09-06]. <Dostupné z: <http://www.citace.com/download/CSN-ISO-690.pdf>>.

DOSTÁL, Josef. *Cesty do Svaté země*. Praha: ELK – Evropský literární klub, 1948.

HARANT, Kryštof. *Cesta z Království Českého do Benátek, odtud do země Svaté, země Judské a dále do Egypta, a potom na horu Oreb, Sinai a Sv. Kateřiny v Pusté Arábii*. Díl první. Praha: V kommissí u Františka Řivnáče, 1854.

HARANT, Kryštof. *Cesta z Království Českého do Benátek, odtud do země Svaté, země Judské a dále do Egypta, a potom na horu Oreb, Sinai a Sv. Kateřiny v Pusté Arábii*. Díl druhý. Praha: V kommissí u Františka Řivnáče, 1855.

KATUŠČÁK, Dušan. *Ako pisać závěrečné a kvalifikačné práce*. 3. vyd. Nitra: Enigma, 2005. ISBN 80-89132-10-3.

KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981.

KOLDINSKÁ, Marie. *Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic: cesta intelektuála k popravišti*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-537-5.

KOŽÍK, František. *Kryštof Harant*. Havlíčkův Brod: Východočeské nakladatelství, 1964.

Kralická Bible 1613. *Bible online* [online]. [cit. 2016-09-03]. Dostupné z: <<http://www.bible-online.cz/>>.

NORMAN, Jeremy. Breydenbach's "Peregrinatio in terram sanctam", the First Illustrated Travel Book: An International Bestseller (February 11, 1486). *HistoryofInformation.com* [online]. 2016 [cit. 2016-09-06]. Dostupné z: <<http://www.historyofinformation.com/expanded.php?id=1904>>.

RACEK, Jan. *Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic a jeho doba*. Díl druhý. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1972.

SYNEK, Miloslav, Helena SEDLÁČKOVÁ a Hana VÁVROVÁ. *Jak psát diplomové a jiné písemné práce* [online]. Praha: VŠ Ekonomická, fakulta podnikohospodářská, 2002 [cit. 2016-09-04]. Dostupné z: <<http://fph.vse.cz/att/dp.pdf>>.

Ottův slovník naučný. Desátý díl. Praha: Paseka, 1998. ISBN 80-7185-155-8.

Ottův slovník naučný. Patnáctý díl. Praha: Paseka, 1999. ISBN 80-7185-226-0.

Ottův slovník naučný. Dvacátý sedmý díl. Praha: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-513-8.

William of Tyre: French-Syrian historian. *Encyclopædia Britannica* [online]. 2016 [cit. 2016-09-06]. Dostupné z: <<https://www.britannica.com/biography/William-of-Tyre>>.